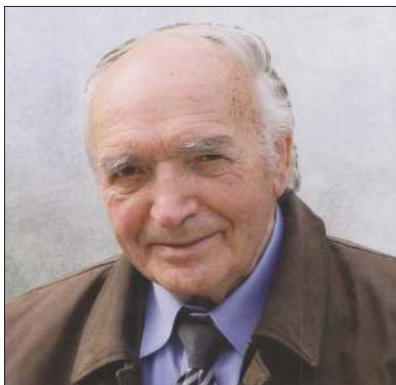

EMINENT CERCETĂTOR AL FOLCLORISTICII ROMÂNEȘTI DIN BASARABIA DOCTORUL ÎN FILOLOGIE GRIGORE BOTEZATU LA 90 DE ANI

Născut la 14 ianuarie 1929, în satul Baraboi, Dondușeni. Filolog, domeniul de cercetare: creația populară orală. Doctor în filologie (1966).

Efectuând o incursiune analitică în istoria folcloristicii din Basarabia, perioada postbelică, constatăm, printre câteva nume notorii care au stat la baza consolidării științei ce studiază patrimoniul cultural imaterial al românilor din Basarabia, Ucraina și Federația Rusă, contribuția doctorului în filologie Grigore Botezatu, coleg cu folcloriști renumiți, precum Nicolae Băieșu, Andrei Hâncu, Victor Gațac, Efim Junghietu, Sergiu Moraru, Liliana Hanganu, Victor Cirimpei, Iulian Filip, Ion Buruiană, Tudor Colac, Tatiana Butnaru, Ana Graur etc. Savantul este un specialist recunoscut nu doar în spațiul basarabean, dar și dincolo de Prut și Nistru, grație numărului impunător de creații epice identificate, documentate și îngrijite, care, prin intermediul traducerilor, au ajuns a ne reprezenta drept o națiune cu profunde tradiții folclorice, conservate iscusit în fenomenul povestitului oral. Concludente în acest sens sunt afirmațiile etnologului Sergiu Moraru care vin să confirme statutul de „carte de vizită” al folclorului românesc din Basarabia, antologat de cercetătorul epicii populare: „Prin cărțile lui Grigore Botezatu lumea fermecată a basmelor moldovenești a fost cunoscută de la Atlantic și până la Pacific, a devenit un bun spiritual al copiilor de diferite naționalități. Povești moldovenești au fost editate la Vilnius și Tbilisi, la Berlin și la Sofia, la Moscova și la Kiev, la Riga (în inspirata traducere a lui Leons Briedis), la Tokio și Londra etc. Basmele lui au o geografie bibliografică aproape că imposibil de a fi identificată până la capăt” [1, p. 4].

Ilustrul folclorist Grigore Botezatu s-a născut la 14 ianuarie 1929 în familia lui Gheorghe Botezatu și Ana Barbulea, țărani răzeși dintr-o localitate relativ

tână, amplasată la nordul Republicii Moldova (satul Baraboi, județul Bălți, azi raionul Dondușeni), atestată documentar în 1823. Rădăcinile familiei Botezatu descind din satul Scaieni. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea strămoșii folcloristului s-au stabilit cu traiul în localitatea Baraboi, populația căreia în câteva decenii a crescut vertiginos.

În copilărie a fost martorul ocular al tragediei războiului, amintindu-și cu tristețe despre suferințele suportate în perioada postbelică, profund marcate de anii cumpliți ai foametei, deportărilor și ai regimului totalitar. Atât din relatările fratelui său Ion Botezatu, cât și din propriile memorii, aflăm că a fost un copil exemplar, pasionat de lectură și cunoștințe, mai ales în domeniul folclorului: „Am avut norocul, zice Grigore Botezatu, să gustăm și din nestematele folclorice ale lui Tudor Pamfile. Cartea era atât de roasă, că nu i se mai cunoșteau copertile și literele erau deja șterse. Mergea din mână în mână. Ajunsesse pe la noi și splendidele creațiuni ale «Sfătosului bunic», Ion Creangă” [2, p. 95].

Nu doar anii de școală, ci mai ales imaginea casei părintești și a părinților rămâne vie în memoria etnologului, trezindu-i emoții nostalgice după timpurile demult încorsetate în istorie. Într-un interviu cu jurnalista Claudia Darienco, unul dintre cei trei frați ai folcloristului, Ion Botezatu, reconstitua imaginea casei părintești astfel: „... ne-am trezit <...> într-o ogradă largă de 0,5 ha, la o margine de sat, la început de țarină, cu două case, livadă și vie. <...> Casele noastre erau vâruite cu un alb orbitor, trase cu brâie, acoperite cu șindrila. Una din case era cea bătrânească. În ea trăiau bunicii. Casă frumoasă, ca-n povești, cu fața

la soare, de arhitectură tradițională de la nordul Basarabiei. Avea prispă lată vopsită cu humă: în nopțile de vară, cu năduf, bunelul își găsea odihna pe prispă. <...> Livada și via de o rară frumusețe erau separate de restul ogrăzii cu un gârducean împletit în nuiele. Pe unul din pari era înfipt un craniu alb de cal” [2, p. 95]. Drept totem arhaic, „calul reprezenta la strămoșii noștri divinitatea care protejează curtea” – ne explică omul de știință Grigore Botezatu cu referire la ultimul detaliu din portretul casei schițat de fratele Ion. Copilul Grișa, așa cum era dezmiertat în familie, a fost foarte atașat de bunicul său. Anume poveștile bunelului Ion al lui Cozma Botezatu au lăsat urme adânci în sufletul viitorului folclorist. Realitate pe care ne-o dezvăluie însuși cercetătorul atunci când îl descrie ca pe „un mare meșter la ticluirea întâmplărilor neverosimile” [2, p. 94].

În anii școlii primare (1936–1940) se conturează chipul profesorului drag: „Învățătorul nostru ne mângâia cu vorba-i domoală și ne obișnuisem că nu puteam lipsi nicio zi de la lecții. Mai târziu, mi-am dat seama că acesta era un talent, talent ce vine de la natură, împodobit cu cunoștințe. Am prins de la el chiar și gustul poveștilor și al pătărăniilor populare, încât mă interesam mai târziu la bătrânii satului ce-și amintesc ei de la străbunii lor. Așa a început drumul meu spre colectarea folclorului. Și nu numai poveștile, dar și alte genuri folclorice le-am prins din copilărie. Formam cete de urători și la Crăciun și Sfântul Vasile mergeam din casă în casă cu colinda și uratul. <...> În școală încă fiind, mi-am dat seama că unele pătărăni și povești trebuie fixate, fiindcă autorii lor se trec, însă ele trebuie să rămână” [2, p. 94-95], notează cercetătorul.

În anul 1940 repetă cl. a IV-a în școala sovietică, apoi în 1941–1943 urmează două clase de școală românească. În anul 1943 este admis în clasa I a Liceului Comercial „Regele Mihai I” din or. Balți. În septembrie 1944 revine în școala medie din Baraboi.

A urmat o perioadă dificilă de studii: „...greutățile care au fost în învățământ le-am suportat deplin, abia în clasa a IX-a a apărut un manual de fizică, cele românești erau interzise. Însă am avut noroc de profesori buni, cu studii universitare la Iași și la Sorbona”, subliniază folcloristul Grigore Botezatu.

În anul 1949 a absolvit școala medie din satul natal, iar în 1954 – Facultatea de Istorie și Filologie a Universității de Stat din Chișinău. Ulterior, proaspătul absolvent devine cercetător științific la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice.

Din 1979 până în 1999 este șeful Secției de Folclor și între 1991–1999 deține funcția de director adjunct al Institutului de Etnografie și Folclor al Academiei de Științe a Moldovei (desființarea căruia în 1999 a trezit

mari nedumeriri și regrete în mediul academic). Din 1999 până în anul 2018 a activat ca cercetător științific coordonator la Sectorul de Folclor al Institutului de Literatură și Folclor, ulterior al Institutului de Filologie al AȘM (actualmente, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova).

Palmaresul activităților sale științifice înscriu 65 de ani dăruți memoriei colective a poporului și spiritualității românești. Radiografierea acestora ne permit evidențierea câtorva direcții de cercetare: consemnarea și documentarea creațiilor populare, studierea și interpretarea acestora în contribuții monografice, selecția, îngrijirea și publicarea culegerilor de folclor, traducerea din folclorul altor popoare, în special a prozei populare, îngrijirea edițiilor cu materiale artistice și științifice ale predecesorilor folcloriști, studierea istoriei folcloristicii și a teoriilor de clasificare a speciilor folclorice etc.

Activitatea de folclorist l-a ademenit pe Grigore Botezatu încă în perioada studenției. Era preocupat de a însuși corect metodologia culegerii materialului folcloric, de a rezolva problema detectării informatorilor, de a stabili relațiile de colaborare cu aceștia, de a tezauriza informatorii talentați cu o personalitate creatoare distinctă. Și-a fundamentat cunoștințele studiind operele savanților B. P. Hasdeu, S. Fl. Marian, Tudor Pamfile, Elena Niculiță-Voronca ș. a.

În perioada postbelică folcloristica din Basarabia a cunoscut o revigorare considerabilă în vederea consemnării materialelor etnofolclorice pe teren, grație lansării dezideratului de a constitui Arhiva de Folclor, inițial a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, iar din 1958 a Institutului de Limbă și Literatură. Alături de colegii de sector, Grigore Botezatu a participat la culegerea și sistematizarea constituenților de patrimoniu cultural imaterial, pledând pentru o cercetare științifică argumentată cu probe veridice identificate pe teren, având o deosebită predilecție față de: proza populară (povești, parabole, legende, snoave ș. a.); genurile folclorice scurte (proverbe, zicători, ghicitori); eposul haiducesc ș.a.

Primul informator i-a fost bunelul Ion al lui Cozma Botezatu. Au urmat nume de povestitori incușiți în arta narațiunilor populare orale: Trifan Baltă din Bleșteni, Edineț; Mihail Timircan și Toader Fugaru, din Bursuc, Nisporeni; Constantin Daraban din Biliceni Vechi, Sângerei; Constantin Crețu din Ursari, Călărași; Ion Piscu din Baurci Moldovenesc, Cahul; Alexandra Pârvan din Biești, Orhei; Damian Târzia din Sofia, Hâncești; Gheorghe Margine din Năvârneț, Fălești; Dumitru Hortolomei din Cociulia, Cantemir; Dionisie Morozanu din Mo-

rozeni, Orhei; Isidor Junea din Bașcalia, Comrat; Dinu Vasile din Lâsaia Gora, Pervomaisk, Nikolaev, Ucraina; Vladimir Costăș din Răchita, Novoselița, Cernăuți; Vladimir Munteanu din Kamășovka, Ismail, Odesa; Ion Pompărău din Novo-Pokrovka, Ismail, Odesa ș. a. Numele talentaților naratori populari și creațiile epice culese au fost promovate de către harnicul cercetător în numeroase articole de popularizare a științei în presa scrisă, în cadrul emisiunilor radio și TV, în concursuri și festivaluri de folclor („Povestea vorbeii”, „Rapsozii Moldovei”, „La vatra horelor” etc.).

A înregistrat texte folclorice în satele din Republica Moldova, în localitățile românești din regiunile ucrainene (Odesa, Nicolaev, Kirovograd, Cernăuți, nordul Maramureșului, numit astăzi Transcarpatia), din Federația Rusă (ținutul Krasnodar) ș. a. Colecționarul de memorie, așa cum îl apreciază, pe bună dreptate, jurnalistul Ilie Gulca, „este unul dintre puținii oameni de știință, în afară de Pan. Halippa, care a cules material folcloristic de la basarabeni din Gulag. «În anii '80, am efectuat o expediție în Kazahstan, sârmanii luaseră cu ei viță-de-vie din Basarabia. Atunci am băut vin moldovenesc din Kazahstan și mi-a rămas în memorie cântecul „Dorul de Basarabia”: *Dorule, nu mă-nghie,/ Basarabia nu-i cole,/ Basarabia-i loc departe,/ Nici scri-soarea nu răzbate*»” [3, p. 3].

Debutază cu prima colecție de folclor, *Povești norodnice moldovenești*, în 1955. Unele dintre culegerile cercetătorului (11 antologii) au fost traduse în numeroase limbi (engleză, franceză, germană, spaniolă, japoneză, bulgară, slovacă, rusă, ucraineană, belorusă, georgiană etc.). De apreciat sunt și contribuțiile folcloristului privind traducerea și adaptarea la specificul limbii române vorbite a peste 30 de culegeri folclorice ale diverselor popoare: *Povești norodnice tadji-ce*, Chișinău, 1954; *Ivan cel mic-isteț și voinic. Povești rusești*, Chișinău, 1956; *Povești indiene*, Chișinău, 1958; *Povești norodnice chinezești*, Chișinău, 1959; *Ceathan lăutarul. Povești populare incașe*, Chișinău, 1960; *Poveștile Birmei*, Chișinău, 1964; *Povestea lui Bahtiar. Povești azerbaidjane*, Chișinău, 1965; *Povești rusești. Prelucrare de A. N. Tolstoi*, Chișinău, 1966; *Meșter faur, mâini de aur. Povești populare rusești*, Chișinău, 1967; *Vino poveste, vino! Povești și proverbe ale popoarelor Etiopiei și Sudanului povestite pentru copii de L. Linbarskaia*, Chișinău, 1967.

Pentru munca uimitoare de culegere și publicare a nestematelor populare a fost primit în Uniunea Scriitorilor în 1957.

Principiile de clasificare a speciilor folclorice au constituit un deziderat important pentru oamenii de știință din centrele etnologice internaționale. Evocațiile în acest sens sunt numeroasele conferințe orga-

nizate de către Societatea Internațională pentru Cercetarea Narațiunilor Populare la Budapesta (1963), Moscova (1964), Atena (1964), București (1965), în cadrul cărora a participat și folcloristul de la Chișinău. În urma recomandărilor propuse la Congresul al VII-lea Internațional de Antropologie și Etnologie de la Moscova, din august 1964, Grigore Botezatu întreprinde o clasificare a folclorului literar în funcție de criteriile istorico-cronologic și tematico-artistic. Principiile respective au fost analizate în teza de doctorat *Genu-rile folclorice și realitatea istorică (pe baza folclorului haiducesc)*, pe care o susține în 1966. În aceeași ordine de idei, peste un an îi apare monografia *Folclorul haiducesc în Moldova*, în care autorul analizează eposul eroic, cântecul istoric, doina și dramele haiducești ca pe un conglomerat de creații artistice consolidate într-un context istoric și social bine definit, excluzând ipoteza apariției incidentale a acestora. Peste ani, folcloristul se orientează în mod special asupra definirii și clasificării textelor de proză populară: povești, parabole, legende, tradiții istorice, snoave etc.

Împreună cu folcloriștii de la sector a participat laborios la întocmirea, redactarea și editarea celor trei serii de culegeri de folclor înregistrat la românii din R. Moldova, Ucraina și Federația Rusă. Fundamentală între acestea este *Creația populară moldovenească* (în 16 volume) (1975–1983), la elaborarea căreia cercetătorii de la Academie au muncit mai mult de un deceniu. Autorul semnează trei volume din respectiva serie: *Legende, tradiții și povești orale*, Chișinău, 1975; *Povești fantastice*, Chișinău, 1976; *Povești nuvelistice*, Chișinău, 1980 și altele în calitate de membru al colegiului de redacție: *Poezia populară a obiceiturilor calendarice* (1975) de Nicolae Băieșu; *Poezia lirică populară* (1975) de Ion Ciobanu; *Balada populară* (1976) de Andrei Hâncu; *Cântece populare de dragoste* (1977) de Efim Junghietu; *Strigături, amintiri și scrisori versificate* (1978) de Efim Junghietu și Sergiu Moraru; *Folclorul copiilor* (1978) de Nicolae Băieșu; *Snoave și anecdote* (1979) de Victor Cirimpei; *Folclorul obiceiturilor de familie* (1979) de Andrei Hâncu și Valentin Zelenciuc; *Ghicatori* (1980) de Sergiu Moraru; *Proverbe și zicători* (1981) de Efim Junghietu; *Teatru popular* (1981) de Gheorghe Spătaru și Iulian Filip; *Cântece revoluționare și sovietice* (1982) de Ion Ciobanu și Ion Buruiană; *Eposul eroic* (1983) de Victor Gațac. Lucrarea colectivă s-a bucurat de o apreciere merituoasă din partea recenzenților din țară și de peste hotare, amintim că în 1991 colectivului de autori le-a fost acordat Premiul „Dacia” al Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Al doilea ansamblu de culegeri folclorice a avut drept scop publicarea creațiilor populare conform zonelor etnografice. Nominalizez lucrările la care a

lucrat Grigore Botezatu alături de colegii săi: *Folclor din părțile codrilor* (1973), *Folclor din Bugeac* (1982), *Folclor din nordul Moldovei* (1983), *Folclor din stepa Bălților* (1984), *Folclor din câmpia Sorociei* (1989), *Folclor din țara fagilor* (1993), *Cât îi Maramureșul...* (1993), *Folclor de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului* (în 2 volume, 2008–2009).

În cea de a treia serie – *Mărgăritare* – destinată generației tinere, folcloristul a elaborat trei culegeri: *Auzit-am din bătrâni. Legende moldovenești*, Chișinău, 1981; *De n-ar fi, nu s-ar povesti*, Chișinău, 1983; *Plugul de aur. Parabole și povești nuvelistice*, Chișinău, 1985.

Prezentările scenice ale creațiilor folclorice în cadrul ediției a doua a Festivalului de Folclor „La vatra horelor” au fost reflectate în culegerea *Frumos e la șezătoare*, pe care o elaborează în 1983 împreună cu alți colegi. În total, a întocmit și a editat, în particular sau în colaborare, peste 40 de culegeri de folclor. Enumerăm câteva: *Povești norodnice moldovenești*, Chișinău, 1955; *Povești*, Chișinău, 1956; *Basme și snoave*, Chișinău, 1958; *A fost odată. Povești și snoave*, Chișinău, 1966; *Făt-Frumos și Ileana Cosânzeana – sora Soarelui*, Chișinău, 1967; *Peneș-împăratul*, Chișinău, 1968; *Povești populare moldovenești*, Chișinău, 1972; *Doi Feți-Logofeți cu părul de aur. Povești populare moldovenești*, Chișinău, 1980; *Auzit-am din bătrâni. Legende moldovenești*, Chișinău, 1981; *Povești populare moldovenești*, Chișinău, 1981; *De n-ar fi, nu s-ar povesti*, Chișinău, 1983; *Plugul de aur. Parabole și povești nuvelistice*, Chișinău, 1985; *La izvoare. Povești, poezie populară și cercetări de folclor*, Chișinău, 1991; *Făt-Frumos și Soarele. Povești populare din Basarabia*, prefață de Iordan Datcu, București, 1995; *Nourul omului*, Chișinău, 1997; *Coroana de aur. Povești populare*, Chișinău, 2007; *Povești cu Feți-Frumoși și Ileana Cosânzeana*, Chișinău, 2012; *Povești și snoave* (culegere de texte folclorice), Chișinău, 2013 etc.

De remarcat e și aportul savantului la dezvoltarea științei despre folclor din Basarabia. Alături de colegii din mediul academic a participat la elaborarea și editarea primelor lucrări de sinteză privind istoria folcloristicii, teoria și metodele de cercetare ale creației populare imateriale: *Izvor veșnic viu* (Chișinău, 1961), *Schițe de folclor moldovenesc* (Chișinău, 1965); *Folclor moldovenesc* (crestomație alcătuită din cele mai relevante texte etnofolclorice destinată cadrelor didactice, studenților, Chișinău, 1966); *Folclor moldovenesc. Studii și materiale* (Chișinău, 1968); *Studii și materiale de folclor* (Chișinău, 1971); *Estetica folclorului moldovenesc* (Chișinău, 1974); *Relații moldo-ruso-ucrainene (Studii, materiale, bibliografie)* (Chișinău, 1981); *Speciile folclorice și realitatea istorică* (Chișinău, 1985); *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)* (Chișinău, 1991) și *Crestomație de folclor*

moldovenesc (Chișinău, 1989) – ultimele două reprezentând suporturi didactice pentru studenții și cadrele didactice ale instituțiilor de învățământ superior.

A contribuit la evaluarea moștenirii științifice în sfera folcloristicii românești. A publicat articole despre preocupările etnofolcloristice ale lui D. Cantemir, I. Neculce, I. Creangă, M. Eminescu, A. Mateevici, T. Pamfile, P. Ștefănuță, Gh. V. Madan, T. Gălușcă și a îngrijit câteva ediții: Petre Ștefănuță, *Folclor și tradiții populare* (în colaborare cu A. Hâncu. Vol. I-II, Chișinău, 1991); Nicolae Donțu, *Talmază, Ermoclia, Cioborciu: tezaur folcloric* (ed. îngrij. în colaborare cu Vasile Grosu. Chișinău, 1999); Tatiana Gălușcă, Romulus I. Nicola, *Folclor român din Basarabia* (în colaborare cu T. Colac. Chișinău, 1999); *Petre Ștefănuță (1902–1942): Culegere tematică* (în colaborare, Chișinău-Ialoveni, 2006); Vasile Grosu, *Talmază: Creații folclorice* (ed. îngrij. în colaborare cu Vasile Grosu. Chișinău, 2003); Petre V. Ștefănuță, *Datini și creații populare* (text ales și stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Grigore Botezatu, Chișinău, 2008); Gheorghe V. Madan, *Un sat basarabean de codru: Trușenii* (în colaborare cu Tamara Apostol-Macovei. Chișinău, 2008).

Grație studiilor realizate etnologul Grigore Botezatu a fost apreciat și recunoscut ca eminent om de știință atât în țară, cât și peste hotarele ei. A fost distins cu titlul onorific „Om Emerit în Știință” din RSSM (1990) și cu Premiul „Dacia” (1991), iar în 1993, împreună cu ceilalți colegi, a obținut Premiul „Simion Florea Marian” al Academiei Române. În 1996 i s-a conferit Ordinul „Gloria Muncii”, în 2004 – Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova și Medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe a Moldovei. În 2014, la cei 85 de ani, conducerea Academiei de Științe a Moldovei i-a decernat Diploma „Meritul academic”.

Activitatea științifică a omagiatului a fost reflectată în enciclopedii și dicționare naționale și internaționale: *Literatura și Arta Moldovei: Enciclopedie* (în 2 volume, 1985); *Dicționarul general al literaturii române* (în 7 volume, 2004); *Dicționarul etnologilor români* (de I. Datcu, 2006); *Dicționarul scriitorilor români din Basarabia (1812–2010)* (2010) ș. a.

La mulți ani, stimat coleg!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Moraru S. Drumuri și oameni. În: Moldova Socialistă. 1989, 18 ianuarie.
2. Darienco Claudia. Piloni ai neamului: Portrete de epocă. Vol. 1. Chișinău: Iulian („Edit-Pres” SRL), 2010. 395 p.
3. Gulca I. Colecționarul de memorie. În: Jurnal de Chișinău. 2013, Anul XIV, nr. 84(1293), 12 noiembrie.

Dr. Mariana Cocieru